

- Modelnyi zakon pro prosvitnytsku diialnist [Model law on educational activities]*. (2002). *Pryiniatyina XX plenarnomu zasidanni Mizhparlamentskoi Asamblei derzhav-uchasnyts SND*. Adopted at the XX Plenary Session of the Inter-Parliamentary Assembly of the CIS Member States. (Resolution No 20-15, December 7). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_a09#Text [in Ukrainian].
- Mykhailychenko, O. V. (2005). *Muzychno-pedahohichna diialnist ukrainskykh kompozytoriv i vykonavtsiv druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.: istorychni narysy [Musical and pedagogical activity of Ukrainian composers and performers of the second half of the XIX – the beginning of the XX century: Historical essays]*. Sumy: Vydavnycho-vyrobnyche pidpriemstvo “Mriia-1” [in Ukrainian].
- Shcherbinina, O. M. (2018). *Profesiina diialnist muzykanta-pedahoha: suchasni vymohy ta kryterii otsiniuvannia [Professional activity of a musician-teacher: Modern requirements and evaluation criteria]*. *Naukovi Zapysky NDU im. M. Hoholia. Psykholoho-Pedahohichni Nauky [Scientific notes of Nizhyn Mykola Gogol State University. Psychological and Pedagogical Sciences]*, 1, 85-89 [in Ukrainian].
- Shcholokova, O. P. (2009). *Metodyka vykladannia svitovoi khudozhnoi kultury [Methods of teaching world art culture]*. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Sia, Haoian. (2019). *Metodyka polikhudozhnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzyky u protsesi vyvchennia muzychno-teoretychnykh dystsyplin [Methods of poly-artistic training of future music teachers in the process of studying music-theoretical disciplines]*. (Ext. abstract of PhD diss.). Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova, Kyiv [in Ukrainian].

Одержано 15.03.2021 р.

УДК 808.55: 379.8: 008-051
DOI: 10.33989/2226-4051.2021.23.238257

Лідія Лимаренко, м. Херсон
ORCID: 0000-0002-2901-8429

МИСТЕЦТВО СЦЕНІЧНОГО МОВЛЕННЯ У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУЛЬТУРОЛОГА

У статті обґрунтовується важливість мистецтва сценічного мовлення в контексті культурно-дозвіллевої діяльності культуролога та доцільність уведення в освітньо-професійну програму підготовки майбутніх культурологів освітньої компоненти «Мистецтво сценічного мовлення та публічного виступу». Автором доводиться, що фахова підготовка культурологів буде більш ефективною й результативною за умови опанування основного інструменту їхньої професійної діяльності – мистецтва сценічного мовлення. Обґрунтовано сценічне мовлення як явище культури особистості майбутнього культуролога, його соціокультурної діяльності.

Ключові слова: культура; культуролог; соціокультурна підготовка; мистецтво сценічне мовлення; техніка мовлення; культурно-мистецькі проекти; культурно-дозвіллева діяльність.

Постановка проблеми. Сьогодні ми спостерігаємо значний інтерес науковців, педагогів-практиків до освітнього процесу в закладах вищої освіти, які займаються підготовкою культурологів і мають широкий діапазон можливостей залучення студентської молоді до різноманітних видів соціокультурної та мистецької діяльності, спрямованої на процес соціалізації здобувачів вищої освіти, їхній творчий особистісний і професійний розвиток.

Займаючись професійною підготовкою культурологів, ми глибоко переконані, що майбутніх фахівців необхідно спрямовувати на: особистісну культуротворчу орієнтацію в сучасному світі; осмислення сукупності культурних досягнень людства; взаєморозуміння у співпраці з різними народами і ведення висококваліфікованого діалогу з партнерами інших культур.

Результатом такого спрямування є: комплексне осмислення студентською молоддю культурно-мистецьких напрямів, творчого спадку видатних драматургів, режисерів, письменників, композиторів, художників, акторів, а також уміння впроваджувати доробок митців у виробничу та життєву практику.

Вважаємо, що культурологія як наука, котра вивчає специфіку розвитку культури цивілізацій, основні властивості культурних форм, різноманітні типи соціокультурних світів, комунікативні аспекти культури, занурення людини у світ духовних цінностей, дає нам великий спектр можливостей її опановування засобами театральної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі реформування вищої освіти багато уваги приділяється розвитку мовлення вчителя. Ця проблема викликає безпосередній інтерес і постійно перебуває у полі зору вітчизняних і зарубіжних науковців. Дослідженню ролі та значення комунікативних здібностей у професійній діяльності івент-менеджерів у сфері культурології присвячено наукові розвідки Є. О. Короленко, І. Г. Швець. Автори підкреслюють роль комунікативного начала, яке є не лише формою інтеракції, а й базисним модусом культури. Діяльність івент-менеджерів безпосередньо пов'язана з комунікацією, тому доцільним убачається оволодіння основами ораторського мистецтва, що сприятиме успішній професійній діяльності (Короленко, Швець, 2020).

Питання використання мистецтва сценічного мовлення в контексті професійної підготовки культурологів висвітлено в

науковій праці К. А. Гайдукевич. Дослідниця переконливо доводить, що успіх будь-якої культурно-дозвіллевої програми залежить від вдалого поєднання особистих якостей і професійних компетенцій фахівця. На її думку, в контексті професійної підготовки організатора дозвілля є необхідним опанування такої освітньої компоненти, як «Сценічне мовлення». Науковець стверджує, що високий рівень володіння словом є одним із показників професіоналізму (Гайдукевич, 2017).

Метою статті є обґрунтування важливості мистецтва сценічного мовлення в контексті культурно-дозвіллевої діяльності культуролога та доцільності введення в освітньо-професійну програму підготовки майбутніх культурологів освітньої компоненти «Мистецтво сценічного мовлення та публічного виступу».

Методи дослідження. Для розв'язання поставленої мети було застосовано загальнонаукові методи: теоретичний аналіз культурологічної та мистецько-педагогічної літератури, порівняння та зіставлення різних поглядів з окресленої проблематики, узагальнення досвіду, систематизація досліджуваного матеріалу, що дозволило з'ясувати роль сценічного мовлення в культурно-дозвіллевій діяльності культуролога та доцільність упровадження відповідної дисципліни у зміст підготовки майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Розгляд феномену культури в ракурсі мистецької та гуманітарної освіти доводить, що не лише людина є творцем культури, а й культура безпосередньо творить людину. Завдяки культивуванню культури в особистісній творчій діяльності, культура стає універсальним засобом самореалізації людини. О. П. Рудницька зазначає, що кожний індивід живе та діє в умовах культури, котра наповнює його собою. У такій тісній взаємодії з культурою людина є об'єктом її впливу, носієм культурних цінностей і суб'єктом культурної творчості. Вчена доводить, що людина стає носієм і творцем культури лише тоді, коли вона повністю «занурена» у соціально-культурне середовище, з якого засвоює свої уявлення, правила життя, способи дій. Можна констатувати, що вплив культури на людину є інтегральним фактором її соціалізації, індивідуальним результатом опанування культурних цінностей та характеристикою освіченості особистості (Рудницька, 2005). Отже, очевидним стає важливість залучення кожної особистості до світу культурних

цінностей, трансформація та збагачення яких забезпечує її розвиток.

У контексті обґрунтування мети нашої статті спробуємо логічно довести, що мистецтво – це ядро художнього життя людства, яке утворює культурний генофонд суспільства та є складовою культури:

- *мистецтву, яке задовольняє універсальну потребу людства – осягнення навколишньої дійсності в різних культурних формах людської чуттєвості, належить провідна роль у розвитку культури;*

- *мистецтво – найважливіший елемент культури, навколо якого утворюються інші пласти художнього життя, процеси якого концентруються навколо художньо-творчої діяльності зі створення художніх цінностей;*

- *мистецтво театру з його здатністю до діалогічного спілкування, з невичерпними можливостями синтетичної репрезентації комунікативної взаємодії мистецтв забезпечує унікальний вихід до культурологічного аспекту епохи, зокрема до вивчення світу конкретної людини та її існування в культурі;*

- *сценічне мовлення є складовою мистецтва театру, що дає нам підстави розглядати курс «Мистецтво сценічного мовлення та публічного виступу» як ефективний засіб впливу на формування майбутньої творчої особистості культуролога. Опанування мистецтва сценічного мовлення спрямовує діяльність здобувача вищої освіти на творчий пошук, на творення себе як особистості, тобто виконує людинотворчі функції й дозволяє нам розглядати творчість як феномен культури, а сценічне мовлення як частину культури людини. Загалом схилиємося до думки, що сфера культури є тією комунікацією, завдяки якій відбувається обмін інформацією, художніми повідомленнями, мистецькими творами.*

Зважаючи на вищезазначене, можна впевнено стверджувати, що *мистецтво сценічного мовлення є соціокультурним явищем*, яке нині виконує безліч функцій у суспільстві. Тому вважаємо названий курс одним із важливих чинників соціокультурної підготовки фахівців. Щодо їхнього майбутнього, то мистецтво сценічного мовлення та публічного виступу стає інструментом професійної діяльності культурологів, організаторів соціально-

культурного дозвілля, адже організація та проведення різних культурно-мистецьких проєктів побудована на комунікації.

Немає необхідності доводити, що мовлення – унікальне явище життя людини й суспільства загалом. Саме за допомогою мовлення відбувається обмін інформацією, передача певних знань однією людиною іншій, обмін думками, життєвим досвідом тощо. Мова завжди була й залишається однією з характерних ознак нації. Основна функція усної мови – спілкування, збереження та передача знань, збагачення досвідом інших, взаєморозуміння.

Ще за часів Античності надавали великого значення мистецтву усного мовлення, найвищим рівнем якого нині є сценічне мовлення. Аналізуючи праці великих філософів Платона, Аристотеля, Цицерона доходимо висновку, що усне мовлення, в контексті нашої теми сценічне мовлення, повинне: навчати; зворушувати; подобатися.

Звичайно, усне мовлення – це мовлення, яке звучить і розраховане на слухове сприйняття, характеризується специфічними засобами впливу на аудиторію. Отже, голос людини, її живе слово мають величезну впливову силу, а вміння ефективно обґрунтовувати, доводити, переконувати за допомогою словесної дії – це велике мистецтво.

Академік І. А. Зязюн неодноразово підкреслював, що «...словом мають майстерно володіти як дивовижним даром Бога і поет, і оратор, і філософ-мудрець, і учитель, і священнослужитель...» (Зязюн, Сагач, 1997, с. 299), тобто всі фахівці, в основі діяльності яких лежить професійне спілкування з людьми. На думку вченого, необхідно «...створити гармонію через утвердження істини, добра, краси засобами благодатного слова» (Зязюн, Сагач, 1997, с. 236). Тож, саме мовлення є важливим показником рівня інтелігентності, освіченості та загальної культури людини загалом.

Усне слово – це дійсно той могутній інструмент, завдяки якому можна проникнути до найпотаємніших глибин людської душі. Тому важливо, щоб у кожному слові культуролога жила душа, пристрасть, схвильованість, лише тоді він зможе збудити думки, почуття слухачів, глядачів і вплинути на них (Лимаренко, 2014, с. 6), що є необхідною умовою усної переконливої комунікації. Так, живе слово культуролога є творчим актом його

ефективного спілкування з глядацькою аудиторією і через свої власні думки, і через художні (поетів, прозаїків), які закладено у спеціально написаних текстах.

Зважаємо на те, що виразність усного живого мовлення формується впродовж усього життя:

- середовищем сім'ї, друзів, колег, авторитетів (учителів, майстрів сцени, екрана та інших);
- художньою літературою, читання якої вголос – для себе і для слухача – виробляє не лише чуття мови, а й чуття образу, емоції – «душі» тексту.

Щодо розвитку сценічного мовлення, то воно розвивалося в різні епохи разом із театром. Історія світового та українського театру доводить, що мистецтво сценічного мовлення є одним із основних засобів втілення драматичного твору. Осмислення зазначеного орієнтує нас на побудову певного логічного циклу, втілення якого відбувається через мистецтво сценічного мовлення: *драматургія* – основа театру; *п'єса* – основа вистави; *сценарій* – основа культурно-мистецького проекту; *комунікація*, яка здійснюється через спілкування живим словом (словесною дією, за К. С. Станіславським), є основою втілення драматургії п'єси, сценарію будь-якого заходу.

Зважаючи на викладене вище, можна констатувати, що словесна взаємодія у драматичних творах, сценаріях підкорюється законам художньої логіки, сприяє оволодінню студентами комунікацією і є професійним засобом втілення різноманітних форм діяльності культуролога.

На наше глибоке переконання, професійна підготовка майбутніх культурологів буде більш ефективною й результативною за умови опанування основного засобу творчої діяльності та професійного становлення – мистецтвом сценічного мовлення.

Досить важливим є обґрунтування сценічного мовлення як феномену культури особистості майбутнього культуролога, його соціокультурної діяльності. Через сценічне мовлення відбувається осмислення світу, реальне і художнє чуттєво-образне відображення дійсності, взаємодія і контакт із людським оточенням, творення і самореалізація фахівця у сфері культурно-дозвілєвої діяльності. Багаторічний власний досвід дозволяє стверджувати, що мистецтво сценічного мовлення та публічного виступу як соціокультурне явище виконує такі функції:

навчальну, виховну, розвивальну, комунікативну, пізнавальну, культурно-історичну, ідеологічну, катарсичну, аксіологічну, сугестивну, перетворювальну, естетичну, інформаційну, емоційно-психологічну тощо.

Нині зростає роль професійного мовлення в усіх сферах соціокультурного життя. Досконалість мовлення вимагає від майбутнього культуролога володіння різними формами та жанрами мовлення, які впливають на співрозмовника, слухача, глядача. Комунікативно правильне мовлення, тобто високий рівень сценічного мовлення, передбачає логічний виклад думок, почуттів, володіння технікою мовлення. Відтак, техніка мовлення є одним із важливих базових компонентів професійної майстерності культуролога. Техніку мовлення умовно поділяють на зовнішню та внутрішню (на рис. 1 див. схему структури техніки мовлення).

Поступове опанування здобувачами вищої освіти зовнішньої та внутрішньої технік мовлення розвиває в майбутніх культурологів силу, висоту, тембр і діапазон голосу. Результатом оволодіння технікою мовлення є *професійно поставлений голос із такими якостями, як:* приємне, чисте, легке, сильне, мелодійне, виразне і достатнє звучання за будь-яких змін тону та професійного навантаження; красивий і благозвучний тембр; відчуття темпу; гнучкість, рухливість, звучність і політність голосу; великий діапазон.

Перераховані вище якості поставленого голосу характеризують високу професійність унікального мовленнєвого інструменту культуролога. Добре поставлений голос фахівця дозволяє передати під час словесної дії різні смислові відтінки та краще сприймати думки, створює певний емоційний настрій для засвоєння слухачами й глядачами текстів будь-якої складності. Монотонний, нерозвинутий, непоставлений голос негативно позначається на сприйнятті інформації аудиторією і відбивається на результатах її засвоєння.

Опанування курсу «Мистецтво сценічного мовлення та публічного виступу» дає майбутньому культурологу можливість:

- засвоїти знання законів техніки й логіки мовлення;

- сформувати практичні комунікативні вміння на матеріалі різних за жанром і стилем драматичних форм;
- розвинути вміння майстерно вибудовувати публічний виступ і переконувати слухачів, тобто забезпечити виконавцю успішне спілкування з аудиторією та її активізацію.

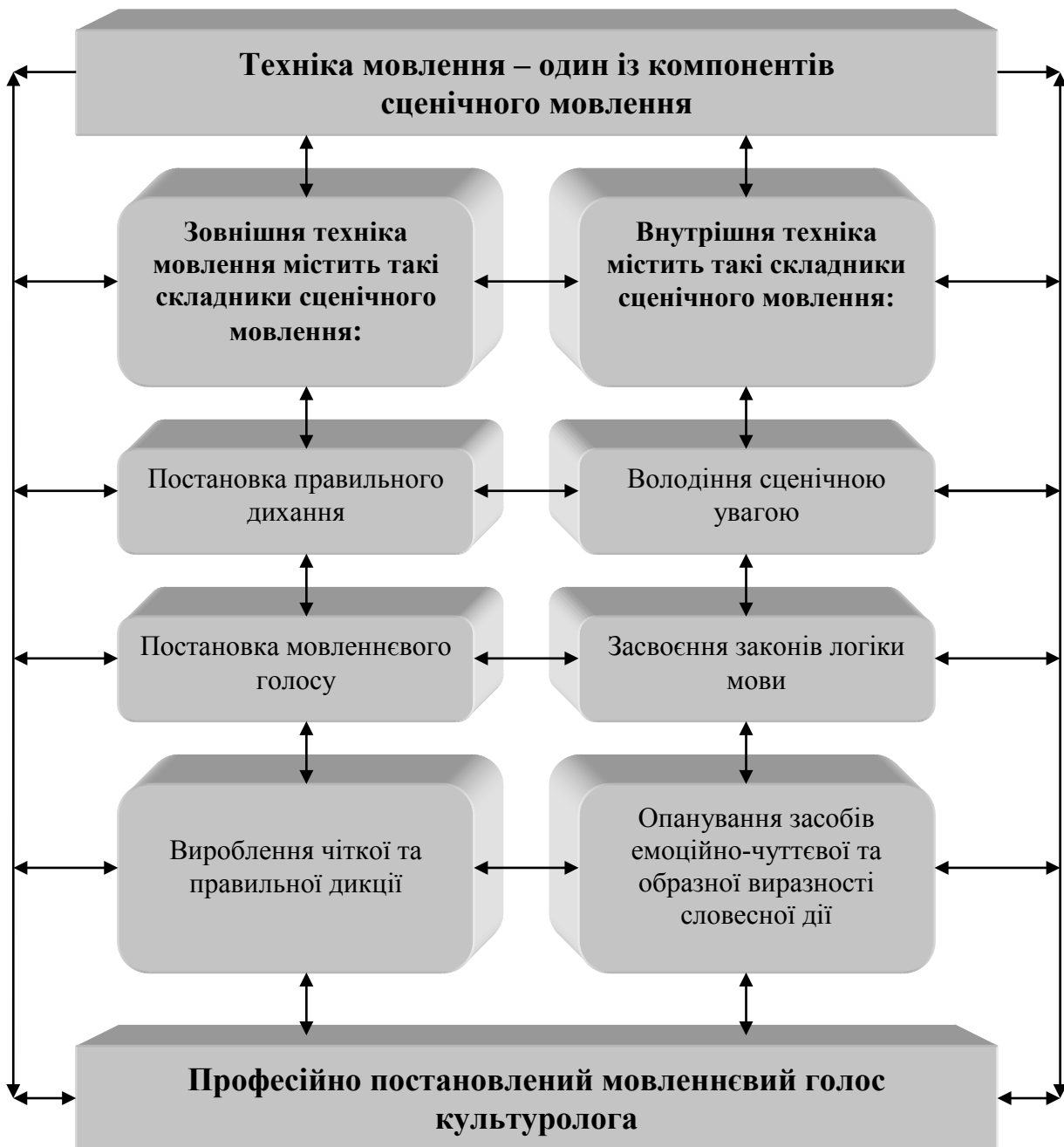

Рис. 1. Структура техніки мовлення

Практичний досвід показує, що:

- успіх будь-якого культурно-мистецького проєкту, театралізованої програми залежить від вдалого поєднання особистих якостей і професійних компетенцій фахівця, серед яких важливе місце належить сценічному мовленню;
- майстерність виконавця на сценічному майданчику передусім визначається майстерністю сценічного мовлення;
- виховавши в собі повагу до словесної дії як до основного засобу, що творить сценічне життя, організатор культурно-дозвілєвої діяльності здобуває найсильніший засіб впливу на людину, не лише на її свідомість, а й на почуття.

Вивчення означеної дисципліни передбачає досягнення таких результатів навчальної діяльності:

- здійснювати консультативну роботу в рекламно-інформаційних, туристичних агентствах, державних, громадських та бізнес-структурах, закладах культури;
- вільно володіти державною та іноземною мовами, що передбачає їх активне використання в різних комунікативних ситуаціях, зокрема у професійній діяльності, побуті, культурному житті громади;
- уміння вести професійну дискусію щодо актуальних проблем культурології та мистецтвознавства;
- уміння створювати, реалізовувати сценарні розробки, постановчі задуми, художні образи в різних візуально-аудіальних формах сценічного простору.

Доречно зазначити, що позитивним аспектом професійної підготовки фахівців у Херсонському державному університеті є те, що професорсько-викладацький склад кафедри культурології факультету культури і мистецтв проводить велику роботу зі здобувачами вищої освіти над розвитком мовленнєвої комунікації. Розробивши технологію навчання, кафедра пропонує спеціальний тренінг із постановки професійного дихання, активізації звучання голосу, вироблення правильної дикції у майбутнього культуролога. Освітню компоненту «Мистецтво сценічного мовлення та публічного виступу» опановують не лише культурологи, а й студенти інших факультетів, які прагнуть удосконалити власну культуру мовлення.

Названа освітня компонента ввійшла до переліку вибіркових загальноуніверситетських дисциплін і користується постійним попитом серед студентської молоді. Надзвичайно вагоме значення сценічному мовленню відводиться в навчально-виховній роботі творчих мистецьких колективів. На факультеті культури і мистецтв проводяться заняття та майстер-класи для слухачів інститутів післядипломної освіти з метою надання їм практичної допомоги з розвитку комунікативних якостей.

Висновки. Отже, у результаті дослідження обґрунтовано важливість мистецтва сценічного мовлення в контексті культурно-дозвілєвої діяльності культуролога. Доведено, що в закладах вищої освіти розвиток комунікативної культури культурологів буде більш ефективною й результативною за умови опанування мистецтва сценічного мовлення. Освітня компонента «Мистецтво сценічного мовлення та публічного виступу» озброює майбутніх культурологів знаннями законів з усіх розділів сценічної мови, удосконалює правильність мовлення, розвиває вміння володіти своїм голосом і комунікативними якостями, від яких залежить успішність їхньої професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Предметом подальших досліджень може стати комунікація на всіх етапах організації та втілення культурно-мистецького проєкту.

Список використаної літератури

- Гайдукевич, К. А. (2017). Сценічне мовлення в контексті професійної підготовки організатора дозвілля. В *Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. «Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні»*: зб. тез доповідей. Ч. I. (с. 54-58). Миколаїв: Миколаївська філія КНУКіМ.
- Зязюн, І. А., & Сагач, Г. М. (1997). *Краса педагогічної дії*. Київ: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу.
- Короленко, Є. О., & Швець, І. Г. (2020). Комунікативні здібності в роботі івент-менеджера. *Питання культурології*, (36), 219-227.
- Лимаренко, Л. І. (2014). *Тренінг з техніки мовлення*. Херсон: ХДУ.
- Рудницька, О. П. (2005). *Педагогіка: загальна та мистецька*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.

Lidiia Lymarenko

THE ART OF STAGE SPEECH IN THE CONTEXT OF CULTURAL AND LEISURE ACTIVITY OF A CULTUROLOGIST

The relevance of the study is caused by the fact that today there is a significant interest of scientists, educators in the educational process of higher education institutions that train culturologists and have a wide range of opportunities to involve student youth in various socio-cultural activities. The author of this paper suggests that the professional training of future culturologists should be aimed at personal cultural orientation in the modern world;

comprehension of the set of cultural achievements of mankind; mutual understanding in cooperation with different people, and conducting a highly qualified dialogue with partners of other cultures. It is proved that professional training of culturologists as participants of high communicative culture will be more effective and efficient if they master the main tool of their professional activity – the art of stage speech, which is considered to be an exemplary speech, the highest level of professionalism of speakers, actors, directors, teachers, journalists, culturists, organizers of cultural and artistic projects and other. The author notes that the technique of speech as one of the sections of stage speech is an essential basic component of the professional skills of a culturologist. Quite an essential issue in the article is the substantiation of stage speech as a cultural phenomenon of the culturologist's personality, his socio-cultural activity. The organisation and holding of various cultural and artistic projects are based on communication. The author draws attention to the fact that mastering the course "The Art of Stage Speech and Public Speaking" gives the future culturologist the opportunity to: 1) master the knowledge of the laws of technique and speech logic, the formation of practical communicative skills on the material of different genre and style of dramatic forms; 2) the ability to build a public speech skilfully and persuade listeners, in this way ensuring the performer of successful communication with the audience and its activation.

The practical experience has been generalized, which shows that: the success of any cultural and artistic project, the theatrical mass program depends on a successful combination of personal qualities and professional competencies of the specialist, among which an important place is given to stage speech; the skill of the performer on the stage, first of all, is determined by the skill of mastering the art of stage speech; having respect for verbal action as the main means of creating stage life, the organizer of cultural and leisure activities acquires a rare force weapon, the strongest means of influencing a person and not only his consciousness but also feelings.

Keywords: *culture; culturologist; socio-cultural training; art stage speech; speech technique; cultural-artistic projects; cultural-leisure activity.*

References

- Haidukevych, K. A. (2017). Stsenichne movlennia v konteksti profesiinoi pidhotovky orhanizatora dozvillia [Stage speech in the context of professional training of a leisure organizer]. In *Materialy III Vseukr. nauk.-prakt. konf. "Ctan ta perspektyvy rozvytku kulturolohichnoi nauky v Ukraini"*: Zb. tez dopovidei. Vol. I. (pp. 54-58). Mykolaiv: Mykolaivska filia KNUKiM [in Ukrainian].
- Korolenko, Ye. O., & Shvets, I. H. (2020). Komunikatyvni zdibnosti v roboti ivent-menedzhera [Communicative abilities in the work of an event-manager]. *Pytannia kulturolohii*, (36), 219-227 [in Ukrainian].
- Lymarenko, L. I. (2014). *Treninh z tekhniky movlennia* [Training on speech technique]. Kherson: KhDU [in Ukrainian].
- Rudnytska, O. P. (2005). *Pedahohika: zahalna ta mystetska* [Pedagogy: general and artistic]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
- Ziazium, I. A., & Sahach, H. M. (1997). *Krasa pedahohichnoi dii* [The beauty of pedagogical action]. Kyiv: Ukrainsko-finskyi instytut menedzhmentu i biznesu [in Ukrainian].

Одержано 17.03.2021 р.